

УДК 159.9:378.064.2(477.82)
DOI 10.31494/2412-9208-2022-1-2-28-36

**THE PECULIARITIES OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL
INSTRUCTOR'S COMMUNICATION WITH STUDENTS
IN THE CONDITIONS OF A MODERN EDUCATIONAL INSTITUTION**

**ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО
СПІЛКУВАННЯ ВИКЛАДАЧА ЗІ СТУДЕНТАМИ
В УМОВАХ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ОСВИТИ**

Alla AKHANOVA,

instructor of the cycle commission
of school, preschool pedagogy and
psychology

ahanova0709@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7068-3925>

Municipal higher educational
establishment «Lutsk Pedagogical
College» of Volyn Regional Council,
✉ 36 Volia Avenue,
Lutsk, Volyn region, 43000

Алла АХАНОВА,

викладач циклової комісії
шкільної, дошкільної педагогіки
та психології

Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради
✉ проспект Волі, 36,
м. Луцьк, Волинська обл., 43000

Original manuscript received: July 11, 2022

Revised manuscript accepted: August 04, 2022

ABSTRACT

The article reveals all management problems in the education system related to the instructor's communication with students. Pedagogical communication is a means of implementation of the content, methods and techniques of pedagogical influences aimed at the formation of a specialist. Through the expressive side of communication, the instructor infects the students with his attitude to science, arouses a lively interest in it. That is why the instructor and the student are direct participants in pedagogical interaction. Both business and interpersonal relations are established between them. Their cooperation in real interpersonal contacts is the social environment in which the formation of the personality of a specialist with higher education and the further development of the instructor's personality takes place. It is in pedagogical interaction that each of them finds conditions for their own personal growth. The form of pedagogical interaction is pedagogical communication – verbal or non-verbal contact – «the luxury of human communication» (Antoine de Saint-Exupéry). Pedagogical communication contributes to the transferring to students the moral, national, civic values, and therefore it forms the student's spiritual world and presents a model of his future professional behavior. In order for pedagogical communication to be constructive, it is necessary to possess a psychological and pedagogical culture of communication. The organizational and management center of pedagogical interaction in the process of communication is the pedagogical position of the instructor: understanding, recognition and acceptance of the student. In order to successfully implement these positions, one must have pedagogical observation, empathy and psychological insight, possess the skills of active listening and the technique of asking questions, and use «I am the message».

His ability to be a full-fledged subject of his own scientific and pedagogical activity and to develop the student's subject potential is often considered synonymous with the instructor's professionalism. The task of developmental education is to help the student become a subject of educational and professional activity, a subject of self-development. Because of this, the instructor must make a special effort to organize pedagogical interaction, which is based on subject-subject relationships, determines the effectiveness of his pedagogical activity and promotes the development of the subjectivity of all participants in the pedagogical process. The concept of polysubject interaction is used to analyze this phenomenon. Communication based on the principle of subject-subject interaction requires the following qualities from each participant: to perceive the interlocutor as an individual with his own needs and interests; show interest in the partner, sympathize (empathy) with his successes or failures; to recognize the partner's right to disagree, to his own opinion, to choose behavior and responsibility for his choice. Adherence to this principle makes it possible to establish sincere, trusting relationships between instructors and students. It also makes it possible to correctly (politely, tactfully, courteously) make remarks to the student, help him see his own mistakes, give him advice as to further self-improvement of his behavior. The relationship between instructors and students is characterized by a complex structure, the components of which are: motivational (interest in a partner and the need for a relationship with him; cognitive (perception and evaluation of the other; reflection on relationships and awareness of their difficulties; ideas about optimal relationships); emotional (satisfaction with existing relationships; mutual evaluative attitudes of partners; feeling of psychological security, comfort or tension, anxiety); behavioral (type of relationships and style of pedagogical communication; manner of behavior in a conflict situation; means of adjusting relationships and mutual influence).

Key words: *pedagogical communication, styles of communication, communicative act, psychological-pedagogical culture, psychological barrier, didactic communication, pedagogical interaction, the structure of interactions.*

Дослідження в галузі педагогічної психології показують, що значна частина труднощів обумовлена не стільки недоліками наукової й методологічної підготовки викладачів, скільки деформацією сфери професійно-педагогічного спілкування.

Педагогічне спілкування – специфічна форма спілкування, що має свої особливості і що, в той же час, підпорядковується загальним психологічним закономірностям, властивим спілкуванню як формі взаємодії з іншими людьми, що включає комунікативний, інтерактивний і перцептивний компоненти [4].

Педагогічне спілкування – сукупність засобів і методів, що забезпечують реалізацію цілей і завдань виховання та навчання і визначають характер взаємодії педагога і студента [4].

Людські взаємини в освітньому процесі мають будуватися на суб'єктній для суб'єкта основі, коли відбувається спілкування рівноправних учасників цього процесу. При дотриманні такої умови встановлюється не міжрольовий контакт «викладач – студент», а міжособистісний, у результаті якого виникає діалог, а значить, найбільша сприйнятливість і відвертість до дій одного учасника спілкування іншим. Створюється оптимальна база для позитивних змін у пізнавальній, емоційній, поведінковій сферах кожного з учасників взаємодії. Основні

форми педагогічної діяльності протікають в умовах спілкування, зміст якого – обмін інформацією, але не вичерпується ним. Люди в спілкуванні прагнуть поділитися своїм буттям з іншими, обговорити якісь події, які їх хвилюють. Це особиста взаємодія в спільній діяльності викладача і студента. У цьому сенсі спілкування виступає як найважливіший інструмент вирішення навчальних завдань.

Упродовж останніх десятиліть посилюється інтерес психологічної науки й педагогічної практики до проблеми спілкування в різних системах взаємодій. У психолого-педагогічних дослідженнях проблема взаємин педагогів і студентів розглядається, насамперед, у контексті педагогічного спілкування, яке є об'єктом дослідження різних учених (С. Вітвицька, Л. Долинська, В. Казанська, Т. Яценко) [3].

Сучасна наука пропонує різноманітні теорії спілкування й педагогічної взаємодії, що зумовлюється великою кількістю аспектів зазначених понять. Огляд досліджень у галузі педагогічної психології показує, що проблемі міжособистісної взаємодії присвячені праці С. Вітвицької, О. Дубасенюк, В. Казаренкова, В. Рогинського та ін. [3]. Педагогічна взаємодія – процес дії викладача і студента, що передбачає їх взаємний вплив і зміну. Його характер визначається типом взаємовідносин, що склалися між учасниками цього процесу. Викладач організовує педагогічну взаємодію, реалізовуючи освітні завдання, здійснює вплив на студентів, які, сприймаючи виховний вплив, проявляють власну активність, впливають на педагога й сприяють власному саморозвитку.

Дуже важливу роль відіграє професійна культура спілкування викладача – це соціально значущий показник його здібностей, уміння здійснювати свої взаємини зі студентами, іншими людьми; здатність та вміння сприймати, розуміти, засвоювати зміст думок, почуттів, намагання у процесі розв'язування передбачених педагогічною технологією конкретних завдань у підготовці фахівців.

Професійна культура спілкування викладача не виникає з нічого, вона формується на основі певних умов здійснення педагогічної технології, а через те ніби вбирає в себе її особливості, базується на ній, виступає важливим складником, засобом діяльності викладача.

Культура спілкування педагога завжди є показником того, як за допомогою найбільш важливих конкретних педагогічних завдань, способів спілкування вдається реалізувати загальні соціально-значущі принципи навчально-пізнавальної діяльності студентів. Чим ширший діапазон засобів і прийомів спілкування, який застосовує викладач, тим більш високим є рівень його культури. Говорячи про професійну культуру спілкування педагога, ми, насамперед, повинні бачити в усіх його взаємостосунках уміння досягати поставленої мети в професій підготовці майбутнього спеціаліста [9].

Протилежним до контакту взаємодії педагога зі студентами є конфронтація, яка в психологічній літературі має назву смислового, або психологічного бар'єру [1].

Психологічний бар'єр, за словником Р.Немова, – «перешкода внутрішнього, психологічного характеру, яка заважає досягнути поставленої мети, успіху в якій-небудь діяльності. Психологічним бар'єром може бути страх, невпевненість людини в собі, очікування невдачі. Такий стан заважає людям нормально та вільно спілкуватися, проявляється в зайвій внутрішній напруженості, тривожності, особливо тоді, коли за діяльністю людини спостерігають і оцінюють її як особистість. В основі психологічного бар'єру лежить комплекс неповноцінності, а наслідком є афект неадекватності» [2].

Головною структурною одиницею педагогічного спілкування є комунікативний акт – ситуація побудови мовного висловлювання одним з партнерів по спілкуванню й одночасного сприйняття та смислового опрацювання цього висловлювання іншим партнером. Таким чином, комунікативний акт – двобічна взаємодія. Педагогічне спілкування реалізується в комунікативному акті того, хто говорить, і того, хто слухає, де в обох ролях по черзі виступають викладач і здобувач освіти. Кожний із партнерів по спілкуванню ставить перед собою конкретне комунікативне завдання, що вирішується за допомогою комунікативного акту. Комунікативне завдання – це мета, на досягнення якої спрямовані різноманітні дії, що реалізуються в процесі спілкування. При постановці комунікативного завдання викладачу необхідно враховувати педагогічне завдання, наявний рівень педагогічного спілкування здобувача освіти і групи, індивідуальні особливості студентів та власні. З позиції викладача можна виділити такі групи комунікативних завдань: передача інформації; запит інформації; спонукання студента до дії; ставлення до дій студента.

Презентація інформації викладачем найчастіше реалізується через доказ, пояснення та переконання. Для молодих викладачів це є не завжди простим завданням, адже постановці та вирішенню таких комунікативних завдань їх ніхто не вчив. Система педагогічного спілкування на рівні системи «викладач – студент» якісно різниться від шкільної самим фактом їх залучення до спільної професії, а це значною мірою сприяє зняттю вікового бар'єру, який заважає плідній спільній діяльності. Педагогічне спілкування відбувається в межах суб'єкт-суб'єктної (міжособистісної) взаємодії викладача та здобувача освіти й має безпосередній вплив на якість освітнього процесу у фаховому передвищому закладі освіти.

Організатором педагогічного спілкування в освітньому процесі, зазвичай, виступає педагог, і від його комунікативної компетенції значною мірою залежить результат навчання студентів. Незважаючи на актуальність проблеми фахового педагогічного спілкування, у сучасній науковій теорії та практиці, як правило, досліджуються лише її окремі аспекти. Слід зазначити, що достатню увагу цьому приділяють учені-мовознавці такі, як М. Вашуленко, Г. Кацавець, Л. Паламар, Г. Сагач, С. Шевчук. Педагогічне спілкування є головним засобом вирішення навчальних завдань, у яких педагог виступає одночасно в кількох «іпостасях»: безпосередньо взаємодіє зі здобувачем освіти, тримає під контролем дії студента та свої власні з точки

зору їх відповідності завданням освітнього процесу (рефлексія), слідкує за доцільністю змістовного наповнення комунікативного процесу (раціональність). А це, у свою чергу, впливає на особистісні якості педагога, зокрема на ті, що реалізуються під час педагогічного спілкування. Викладача із значним педагогічним стажем роботи завжди можна пізнати саме за цими поведінковими та мовними ознаками: особливий тон (повчальний, вимогливий, владний), категоричність у висловлюванні власної думки, оціночна мімікрія. Усі ці якості є результатом тривалої рольової взаємодії, у якій педагог виступає як домінуюча особистість із правом контролю й оцінки. Слід зазначити, що такий підхід та характеристика педагогічного спілкування більш притаманні шкільним учителям, оскільки в закладі вищої освіти здобувачі й педагог є скоріше партнерами в освітньому процесі, а роль його зводиться до функцій «порадника» чи «коментатора».

У науковій літературі під «педагогічним спілкуванням» розуміють багатоплановий процес організації, налагодження та розвитку комунікації, взаємодії та взаєморозуміння між викладачем і студентом, які безпосередньо пов'язані з метою та змістом їх спільної навчальної діяльності. Його основними ознаками є соціально-психологічна взаємодія педагога та здобувача освіти, обмін предметною інформацією, виховний вплив, організація взаємовідносин, наявність комунікативних засобів.

Таким чином, спілкування в професійній поведінці викладача фахового передвищого закладу освіти виступає засобом, умовою та формою вирішення освітніх завдань, а його основою є педагогічне завдання, що стоїть перед викладачем. Окремо слід охарактеризувати дидактичне спілкування.

Дидактичне спілкування – це специфічний складник педагогічного спілкування (комунікації), що безпосередньо притаманний аудиторному освітньому процесу. Він, перш за все, пов'язаний із значною питомою вагою змістовної взаємодії (переважно спілкування відбувається в аудиторії), а, по-друге, із цілеспрямованим розвитком особистості студента. Метою дидактичного спілкування є передача інформації, спонукання здобувачів освіти до дій, спрямованих на сприйняття та переосмислення інформації, збудження емоційно-ціннісної реакції на отриману інформацію та організація самостійної навчальної діяльності студентів. Вибір системи дій залежить від конкретної навчальної ситуації, характеру стосунків, що склалися між викладачем і студентом, педагогічного досвіду, мотиваційної готовності здобувача освіти до навчання й індивідуального стилю взаємодії учасників освітнього процесу. Оскільки одним з показників комунікації є стиль спілкування, зупинимось на ньому детальніше.

Стиль спілкування викладача значною мірою впливає на стосунки зі здобувачами освіти і, як наслідок, ставлення до навчальної дисципліни, що викладає педагог. Окрім того, стиль спілкування викладача характеризує його як професіонала з точки зору його комунікативних можливостей, характеру взаємостосунків зі студентами, його творчу індивідуальність, здатність урахувати особистісні психологічні особливості, мотиваційну готовність до педагогічної діяльності, емпатію тощо. Стиль спілкування

характеризує дистанцію між викладачем і здобувачем освіти, що безпосередньо впливає на результати педагогічної діяльності: надто велика дистанція між викладачем і студентом призводить до того, що студенти бояться звертатись до нього за роз'ясненнями, приховують своє нерозуміння викладеного матеріалу; надто близька відстань призводить до неформальних стосунків між викладачем і студентом, що призводить до необов'язковості й небажання глибокого засвоєння навчального матеріалу. Окремо слід відзначити конфліктність викладача, яка найбільш негативно відбивається на стосунках зі студентами й обов'язково призводить до ігнорування навіть справедливих вимог і, як наслідок, небажання взагалі знати дисципліну, що викладає цей педагог. Так само негативно позначається на результатах освітнього процесу й необ'єктивність викладача до здобувача, адже неадекватно занижена оцінка його здібностей і знань, нетактовність у спілкуванні можуть призвести до глибокої емоційної травми. А це, у свою чергу, позначиться на подальшій професійній діяльності цього фахівця після закінчення фахового передвищого закладу – звертання до відповідних знань може бути психологічно заблокованим або можлива актуалізація слідів минулих переживань. На формування особистого стилю спілкування у фахових закладах головним чином впливають два фактори: взаємостосунки «ведений – ведучий» та форми їхньої співпраці. Саме навколо цих факторів і вибудовується та особлива емоційна продуктивність, що притаманна системі передвищої освіти. Без усвідомлення партнерства викладачеві дуже важко мотивувати здобувача освіти (підтримати мотивацію) до вивчення курсу, залучити до самостійної роботи, прищепити повагу до обраної професії. Основними вимогами до особистого стилю викладача передвищої фахової освіти ми вважаємо уміння: створити за допомогою мовних прийомів атмосферу співпраці і партнерства; сформувати дух корпоративності та професійної спільності; будувати процес спілкування на рівних (колега з колегою, дорослий з дорослим); ненав'язливо спрямовувати виховний процес на формування майбутнього високорозвиненого й висококультурного фахівця (без будь-якого авторитарного впливу) [3].

Формування такого особистого стилю спілкування ускладнюється характерним для передвищого навчального закладу протиріччям: наука й викладання. Проте з відцентрових вони мають перетворитися на доцентрові сили, лише за такої умови можливо побудувати ефективний освітній процес. Тільки поєднання наукової та педагогічної діяльності є основною ланкою в соціально-психологічній структурі педагогічного спілкування. Досягти цього зовсім не просто, особливо молодим викладачам фахових дисциплін. Це пов'язано з тим, що сьогодні жодний заклад вищої освіти в Україні не готує викладачів спеціальних дисциплін до педагогічної діяльності. Адже хто сьогодні стає такими викладачами – колишні студенти-відмінники, які досконало засвоїли особливості освітнього процесу. Вони володіють знаннями з дисципліни, яку викладають. Чи може бути достатнім для викладача такий «обсяг» педагогічних знань для вільного, позбавленого вікових комплексів спілкування з аудиторією, яка трохи молодша від нього?

Окрім того, дослідження з педагогіки свідчать про те, що студенти, вступивши до фахового закладу освіти, проходять період адаптації до нових форм навчальної діяльності, нових умов. Адже за дев'ять-одинадцять років навчання в школі вони звикли до інших умов отримання знань (види та форми навчальних занять, самостійність, відповідальність, віддаленість від батьків, нові побутові умови тощо). Саме на цьому етапі дуже важливо вміти побудувати правильну систему взаємостосунків студентів-першокурсників і викладацького складу фахових закладів. Усі ці особливості висувають певні вимоги до психологічного клімату, у першу чергу, через спілкування. Це накладає обов'язки на кожного викладача закладу освіти: сформувати власний індивідуальний стиль спілкування зі студентами [3].

Отже, можна зробити висновок, що педагогічне спілкування в системі передвищих фахових закладів освіти України ґрунтується на великій кількості наукових і методичних досліджень видатних українських і зарубіжних учених і педагогів. Ефективність освітнього процесу у фаховому закладі безпосередньо залежить від комунікативних умінь і навичок науково-педагогічних працівників. Але, як показує практика, у сучасній науковій теорії та практиці ще й досі відсутні системологічні підходи в її дослідженні.

Література

1. Барановська Л. В. Теоретико-методичні основи навчання професійного спілкування студентів вищого аграрного навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2005. 43 с.
2. Галузинський В. М., Євтух М. В. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні. Київ : ННТЛ, 2010. 168 с.
3. Долинська Л. В. Стилі педагогічного спілкування та можливості його формування в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя. *Психологія*. Зб. наук. праць. Київ, 1999. Випуск 1 (40). С. 64-69.
4. Кайдалова Л. Г., Пляка Л. В., Альохіна Н. В., Шаповалова В. С. Психологія спілкування: навчальний посібник. Харків : НФаУ. 2018. 140 с.
5. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи: практикум : навч. посіб. Київ : Каравелла, 2017. 320 с.
6. Ніколенко Л. М. Сутність комунікаційного потенціалу особистості як педагогічного феномену. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя, 2011. Вип. 20 (73). С. 222-228.
7. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення: навч. посібник. Київ : «Вид-во «Центр учбової літератури», 2012. 184 с.
8. Правова міжкультурна комунікація: до ЄВРО-2012: навч. посібник / О. Бойко, Н. Казимир, Б. Кравець, С. Кость, Г. Ойцевіч, А. Токарська, О. Федішин, О. Цибух; за заг. ред. д-ра юрид. наук А. Токарської. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 240 с.
9. Чайка Г. Л. Культура ділового спілкування менеджера: навч. посібник Київ: Знання, 2005. 442 с.

References

1. Baranovskaya, L. V. (2005). *Teoretyko-metodychni osnovy navchannia profesiinoho spilkuvannia studentiv vyshchoho ahrarnoho navchalnogo zakladu* [Theoretical and methodical bases of teaching professional communication of students

of higher agrarian educational institution] : author's ref. dis. for science. degree of doctor ped. science: special. 13.00.04. Kyiv. [in Ukrainian]

2. Galuzinsky, V.M., Yevtukh, M.V. (2010). *Osnovy pedahohiky ta psykholohii vyshchoi shkoly v Ukraini* [Fundamentals of pedagogy and psychology of higher education in Ukraine]. Kyiv: NNLT [in Ukrainian]

3. Dolynska, L. V. (1999). *Styli pedahohichnoho spilkuvannia ta mozhlyvosti yoho formuvannia v protsesi profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia* [Styles of pedagogical communication and possibilities of its formation in the process of professional training of future teachers]. *Psychologiya – Psychology* : Coll. of science works. Kyiv, 1 (40), 64-69. [in Ukrainian].

4. Kaidalova, L. G., Plaka, L. V., Alekhina, N. V., Shapovalova, V. S. (2018). *Psykhologhiia spilkuvannia: navchalnyi posibnyk* [Psychology of communication : a textbook]. Kharkiv: NUPh. [in Ukrainian].

5. Podoliak, L.G., Yurchenko, V.I. (2017). *Psykhologhiia vyshchoi shkoly: praktykum* [Psychology of higher school] : navch. posibn. Kyiv: Caravella. [in Ukrainian].

6. Nikolenko, L.M. (2011). *Sutnist komunikatsiinoho potentsialu osobystosti yak pedahohichnoho fenomenu* [The essence of the communication potential of the individual as a pedagogical phenomenon]. *Pedagogika formuvannia tvorchoji osobystosti u vyshchij i zahalnoosvitnij shkolah – Pedagogy of formation of creative personality in higher and general education schools* : coll. science. Zaporozhye, 20 (73), 222-228 [in Ukrainian].

7. Pasyнок, V.G. (2012). *Osnovy kultury movlennia* [Fundamentals of speech culture] : navch. posibn. Kyiv : Publishing House «Center for Educational Literature» [in Ukrainian].

8. *Pravova mizhkulturna komunikatsiia: do YeVRO-2012* (2011) [Legal intercultural communication: to EURO 2012] : navch. posibn. / O. Boyko, N. Kazimir, B. Kravets, S. Kost, G. Oitsevich, A. Tokarska, O. Fedyshyn, O. Tsybukh ; for the head ed. Dr. Jurid. Sciences A. Tokarskaya. Lviv : Lviv Department of Internal Affairs. [in Ukrainian].

9. Chaika, G.L. (2005). *Kultura dilovoho spilkuvannia menezhera* [Culture of business communication manager] : navch. posibn. Kyiv : Knowledge [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті зроблена спроба комплексно розкрити проблему спілкування викладача зі студентами в закладах передвищої фахової освіти. Педагогічне спілкування є засобом реалізації змісту, методів і прийомів педагогічних впливів, спрямованих на формування фахівця. Експресивність допомагає викладачеві залучати студентів до науки, викликати живий інтерес до неї. Саме тому безпосередніми учасниками педагогічної взаємодії є викладач і студент. Між ними встановлюються як ділові, так і міжособистісні взаємини. Їх співробітництво в реальних міжособистісних контактах і є тим соціальним середовищем, в якому відбувається становлення особистості спеціаліста з вищою освітою і подальший розвиток особистості викладача. Саме в педагогічній взаємодії кожен із них знаходить умови для власного зростання. Формою педагогічної взаємодії є педагогічне спілкування – вербальний або невербальний контакт. Педагогічне спілкування сприяє передаванню студентам моральних, національних, громадянських цінностей, а отже, формує духовний світ студента та презентує модель його майбутньої професійної поведінки. Щоб педагогічне спілкування було конструктивним, треба володіти його психолого-педагогічною культурою. Організаційно-управлінським центром педагогічної взаємодії в процесі спілкування є позиція викладача: розуміння, визнання і прийняття студента. Для успішної реалізації їх треба мати педагогічну спостережливість, емпатію і психологічну проникливість, володіти навичками активного слухання і технікою ставлення запитань, застосовувати «Я – повідомлення».

Синонімом професіоналізму викладача часто вважають його здібність бути повноцінним суб'єктом власної науково-педагогічної діяльності та розвивати суб'єктний потенціал студента. Завдання розвивального навчання – надання студентові допомоги в становленні його як суб'єкта навчально-професійної діяльності, суб'єкта саморозвитку. Тому викладач має докласти значних зусиль для організації педагогічної взаємодії, яка ґрунтується на суб'єкт-суб'єктних взаєминах, визначає ефективність його педагогічної діяльності та сприяє розвитку суб'єктності всіх учасників освітнього процесу. Для аналізу цього явища використовують поняття полісуб'єктна взаємодія. Спілкування за принципом суб'єкт-суб'єктної взаємодії вимагає від кожного учасника таких якостей: сприймати співрозмовника як індивідуальність зі своїми потребами та інтересами; виявляти зацікавленість у партнері, співпереживати (емпатія) його успіхам або невдачам; визнавати право партнера на незгоду, власну думку, вибір поведінки та відповідальність за неї. Дотримання цього принципу дає можливість налагодити щирі, довірливі стосунки викладачів і студентів. Це також дає змогу коректно (ввічливо, тактовно, чемно) робити зауваження студентові, допомагати йому бачити власні помилки, давати поради щодо подальшого самовдосконалення. Взаємини викладачів і студентів характеризуються складною структурою, компонентами якої є: мотиваційний (інтерес до партнера й потребу стосунках із ним); когнітивний (сприйняття й оцінка іншого; рефлексія стосунків і усвідомлення їхніх труднощів; уявлення про оптимальні взаємини); емоційний (задоволеність стосунками, які склалися; взаємні оцінні ставлення партнерів; відчуття психологічної захищеності, комфортності або напруженості, тривожності); поведінковий (тип взаємин і стиль педагогічного спілкування; спосіб поведінки в конфліктній ситуації; засоби коригування взаємин і взаємовпливу).

Ключові слова: педагогічне спілкування, стилі спілкування, комунікативний акт, психолого-педагогічна культура, психологічний бар'єр, дидактичне спілкування, педагогічна взаємодія, структура взаємин.